

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenvs Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

Ad Scapulam.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

lianicum, multo secularibus litteris antecedant: quod ut contra-
ditionem in se non includat, videtur legi debere: non modica tan-
tum arate: pro, vel modica. callostratum autem pro veritate acci-
pit, non aliter atque Cicero l. 3. Tuscul. qu. callum vetustatis dicit.

CAP. VI.

27. Crede itaque tuis, &c. Caput hoc merito Epilogus inscri-
bitur. Atqui pulchra est paulopost Antiochensis: Cur ad eum conte-
statur, & ad retram detestatur: Ac si dicat: Deum in calum suspi-
cians testem aduocat, & vultu in terram depresso demonia execra-
tur?

28. cur alibi seruit, alibi vindicem conuenit? Alludit ad id
quod supra cap. 1. dicitur. In ipsis denique templis Deum iudicem
implocat: praterquam quod hic non solum ut iudicem, sed & ut
vindicem inuocari ab ipso Deum insinuat, id est, ut redemptorem &
adertorem, quem admodum ad leges 12. Tabul. hunc locum citans
latius interpretatur Reynardus no. 1. cap. 8. & 9.

29. que propinque inter se habentur, &c. Veteres enim Grae-
cae litterae eisdem penae fuisse, quae hunc Latine sunt, iudicio esse scri-
bit Plinius, ubi supra, Delphicam tabulam aenacm, qua Romae in pa-
latio Minerae aduocata conscribatatur eius temporibus. Deinde de con-
uenientia Latinae & Graecae linguae complures scriptorum, nominatim
vero Adolphus Meier Kercherus no. 1. de vet. & recta pronunt. Lin-
guae Graecae.

ARGVMENTVM
LIBRI AD SCAPVLAM
Per Iacobum Pameliu.

Vixit in istis inuitis adhuc quinta persecutionis,
suo Apologico Romano misso vsque adeo nihil se
profecisse videtur Tertullianus, vt Scapula, Pro-
uincia Africa Praefes, Carthagini ceteris crudelius
in Christianos grassaretur: hunc libellum velut de-
precat. rium ad illum misit.

Non quod Christiani tormenta expauescerent, qui magis da-
mnati gaudent quam absoluti, sed quod ipsa timerent, qui se
persequerentur, quos diligere, & pro quibus orare iubentur.
Quare principio & sub finem paucis inulcat suorum inno-

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI AD SCAPV-
LAM LIBER.

OS quidem neque expauescimur,
neque pertimescimur ea, quae ab igno-
rantibus parimur: cum ad hanc se-
ctam utiq; suscepta conditione eius,
pacti venerimus, vt etiam 4 animas
nostras autorati in has pugnas acceda-
mus, ea quae Deus reprobicit, conse-
qui optantes, & ea quae diuersa vitae comminatur, pati
timebimus. Denique cum omni laetitia vestra concerta-
mus, etiam vltro erumpentes: magisque damnati qua
absoluti gaudemus. Itaque hunc libellum non nobis ti-
mentes misimus, sed vobis & omnibus inimicis no-
stris, ne dum amicis: Ita enim disciplina iubemur dili-
gere inimicos quoque, & orare pro eis qui nos perse-
quuntur: vt haec sit perfecta & propria bonitas nostra.
non communis. Amicos enim diligere omnium est, in-
imicos autem solum Christianorum. Qui ergo do-
lemus de ignorantia vestra, & miseremur erroris huma-
ni, & furta propiscimus, signa eorum cotidie intenta-
ri videmus, necesse est vel hoc modo erumpere ad pro-
ponenda vobis ea; 5 quae palam non vultis audire. [6
Nos vnum Deum colimus, quem omnes naturaliter
nostis: ad cuius fulgura & tonitrua contremiscitis, ad
cuius beneficia gauderis, Ceteros & ipsi putatis deos ef-
fe, quos nos daemonas scimus. Tamen humani iuris &
naturalis potestatis est vnicuique, quod putauerit colere:
nec alii obest, aut prodest alterius religio. 7 Sed nec reli-
gionis est cogere religionem, quae sponte suscipi debeat,
non vicium & hostia: ab animo libenti expostulatur.
Ita etiam nos compuleritis ad sacrificandum, nihil praesta-
bitis diis vestris: ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt,
nisi contentiosi sunt: contentiosus autem Deus non

centiam, quam late persecutus est dicitur Apologet. co. c. 28. ad vsq;
que 46. quippe quum nullus hostes sint, videri Imperatoris,
quum scientes a Deo suo constitui, saluum velint cum toto R. ma-
no imperio, quousque saeculum stabit: tam diu enim stabit pro cuius
salute Deo suo & ipsius Imperatoris non vrent modo, sed &
sacrificient.

Verum dolere se, quod neque ipse Scapula, neque vlla civitas
impune latura sit sanguinis nostri effusionem, maxime quum si-
gna imminents irae Dei portenta aliquot praefecissent, tum mensis
nulla, & imber nimis, tum ignes, qui super moenia Carthagini
proxime penderant, & solis penelumen exinctum in conuen-
tu Vricensi: insuper etiam quorundam Praefidum, qui Christi-
anos vexassent, vita exitus id attestarentur.

Proinde monet eum ut bene & xpo, qui posuit & officio iurif-
dictionis suae fungi, & humanitatis meminisse, ad misit ali-
rum mulierum, & nominatim ipsius Severi Imperatoris, patris
Antonini, qui Proculum Christianum, qui se per oleum aliquan-
do curauerat: quem & Antoninus Christiano lacte educatus o-
ptime nouerat, in palatio suo vsque ad mortem eius habuerit, ne
clarissimas feminas & viros scilicet huius saeculi esse, testimonio
exornarit, & populo farent: in ore restiterit.

Illorum igitur exemplum secutus, parat Carthagini, quae a-
lioquin decimanda foret, parat propinquis suis, & propinquo-
rum amicis: parcat denique Praevincia, quae obnoxia iam facta erat
conclusionibus militum, maxime quum tunc adficeretur magis
haec Christianorum secla, cum ceteri viderent.

Ceterum hic vnus etiam eorum est horum Tertulliani,
quos plures D. Hieronymus Epist. ad Magnum aduersus Gentes
commemorat: & eundem imitatur D. Cyprianus ad Demetrianum,
Africae tunc Praefes. Recensent eundem Trithemius
Abbas scriptis Catalogo: & Politianus antequam in lucem edere-
tur, neque quisquam vnquam, quin huius sit Auctoris, dubitauerit.
Editus est autem primum a Rhenano, reparatus ab eodem ex
cod. Gorziensi, additis secunda vice Adnotationibus, & deinde ad
exemplar Anglicum castigatus a Gelenio: a nobis denique ad Ro-
mana tria Vaticana recognitus, & Adnotationibus auctus.

est. Deniq; qui est verus, omnia sua ex aequo, & prophā-
nis, & ius praestat. Ideoque & iudicium constituit: aeter-
num de gratis & ingratis. Tamen vos, quos sacrilegos
existimatis, nec in furto vnquam deprehendistis, nedum
in sacrilegio, Omnes autē qui templa dei spoliant, & per
deos iurant, & eosdem colunt, & Christiani noni sunt,
& sacrilegi tamen deprehenduntur. Longum est, si re-
texamus, quibus aliis modis & deideantur & contem-
nātur omnes dii ab ipsis cultoribus suis. Sic & circa ma-
iestatem Imperatoris infamantur, tamen nunquā Al-
biniani, nec Nigriani, vel Cassiani inueniri poterunt
Christiani: sed idem ipsi, qui per Genios eorum in pri-
die vsque iurauerant, qui pro salute eorum hostias &
fecerant & vouerant, qui Christianos saepe damnauerant,
hostes eorum sunt reperti. Christianus nullus est
hostis, nedum Imperatoris: quem sciens a Deo suo con-
stitutum, necesse est vt & ipsum diligat, & reueretur, &
honoret, & saluum velit, cum toto Romano Imperio,
quousque saeculum stabit: tandiu enim stabit. Colimus
ergo & Imperatorem sic, quomodo & nobis licet, &
ipsi expedit, vt hominem a Deo secundum, & quicquid
est, a Deo consecutum, & solo Deo minorem. Hoc &
ipse voluit. Sic enim omnibus maior est, dum solo vero
Deo minor est. Sic & ipsi diis maior est, dum & ipsi in
potestate sunt eius. Itaque & sacrificamus pro sa-
lute Imperatoris, sed Deo nostro & ipsius: sed quo-
modo praecipit Deus, pura praec. Non enim e-
get Deus conditor vniuersitatis odoris, aut sangui-
nis alicuius. Haec enim daemoniorum pabula sunt. Dae-
mones autem nū tantū respicimus, vt & reuicimus,
& cotidie traducimus, & de hominibus expellimus, sicut
plurimis notū est. Ita nos magis oramus pro salute Impera-

E
iii.
iv.
F
v.
vi.
e
H
i. Thess. 3.
i. Tim. 2.

RTULL
PERA

A

toris, ab eo eam postulantes, qui prestare potest. Et vit- que ex disciplina patientie diuine agere nos, satis ma- nifestum esse vobis potest, cum tanta hominum mul- tudo, pars pene maior ciuitatis cuiusque, in silentio & modestia agimus, singuli forte noti magis quam om- nes, nec aliunde noscibiles quam de emendatione vi- torum pristinatorum. Abiit enim vt indigne feramus ea nos pati quae optamus, aut vltionem a nobis aliquam machinemur, qua a Deo expectamus. [12] Tamen (sic- ut supra diximus) doleamus necesse est, quod nulla ci- uitas impune latura sit sanguinis nostri effusionē. Sicut & sub 13, Hilario Praeside, cum de areis sepulcrarum nostrarum adclamaissent: *Areae non sunt*: areae ipsoru non fuerunt. Messes enim suas non egerunt. Ceterum & im- bre anni praeteriti, quid commuerit genus humanu, apparuit, cataclysmum scilicet & retro fuisse propter incredulitatem & iniquitates hominum, & 14 ignes qui super mœnia Carthagini proxime pependeiunt per noctem quid minati sunt, sciunt qui viderunt, & pristina tonitrua quid sonauerint, sciunt qui obdurerunt.

III.

B

Omnia haec signa sunt imminētis irae Dei, quam ne- cesse est, quoquo modo possimus, vt & annunciemus, & praedicemus, & deprecemur, in iram localem esse. Vniuersalem enim & supremam quo tempore sentiet, qui exempla eius aliter interpretantur. 15 Nam & sol ille in conuentu Vticenſi, extincto pene lumine, adeo portentum fuit, vt non potuerit ex ordinatio deliquio hoc pati, 16 postus in suo hypsomate & domicilio. Ha- betis Astrologos. Possumus eque & exitus quorundam Praesidum tibi proponere, qui in fine vitae suae recordati sunt deliquisse, quod vexassent Christianos. 17 Vigel- lius Saturninus qui primus hic gladium in nos egit, lu- mina amisit. 18 Claudius Hermianianus in Cappado- cia, cum indigne ferens, vxorem suam ad hanc sectam tranſiſſe, Christianos crudeliter tractasset, solusque in 19 praetorio suo vastatus peste cum viuis veribus e- bulisset: *Nemo sciat, aiebat, ne spe gaudeant Christiani.* Pro- pter cognito errore suo: quod tormētis quosdam a po- positio suo excidere fecisset, pene Christianus decessit.

C

20 Caecilius Capella in illo exitu Byzantino, *Christiani gaudent*, exclamauit. Sed & qui videntur sibi impune tulisse, venient in diem diuini iudicij. Tibi quoque o- ptamus admonitionem solam fuisse, quod cum 21 A- drumeticum Mauilum ad bestias damnasset, & statim haec vexatio subsecuta est, & nunc ex eadem causa in- terpellatio sanguinis. Sed memento de cetero, [22] Non te trememus, qui nec timemus: sed velim vt omnes sal- uos facere possimus monendo, *μη φοβησθῆτε*. Potes & officio iurisdictionis tuae fungi, & humanitatis memi- nisse, vel quia & vos sub gladio estis. Quid enim ampli- us tibi mandatu, quam nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta flagras, vt confes- sos negare cogatis. Adeo confitemini, innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo inno- centiam expugnatis. Quanti autem Praesides, & con- stanctiores & crudeliores, dissimularunt ab huiusmo- di causis: vt 23 Cincius Seuerus qui 24 Thistri ipse dedit remedium, quomodo responderent Christiani, vt di- mitti possent: vt 25 Vespronius Candidus, qui Christi- anum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere di- misit: vt 26 Asper, qui modice vexatum hominem, & statim deiectum, nec sacrificium compulſit facere, ante profusus inter Aduocatos & Adc. flores, dolere se in- cidisse in hanc causam. 27 Pudens etiam missum ad se Christianu, in 28 elogio concussione eius intellecta, di- misit, scisso eodem elogio, sine accusatore negans se au- diturum hominem, 29 secundum mandatum. Haec om- nia tibi & de officio suggeri possunt, & ab eisdem Ad- uocatis tibi & ipsi beneficia habent Christianorum: li- cet acclamatione quae volunt. Nam & cuiusdam Notari- us cum a dæmone precipitaretur, liberatus est: & quo- rundam propinquus & puerulus. Et 30 quanti honesti viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut a dæmoniis

IV.

D

aut valetudinibus 31 remediati sunt. Ipse etiam Seue- rus pater Antonini, Christianorum memor fuit. Nam & 33 Proculum Christianum, qui Torpacione cogno- minabatur, 34 Euhodæ procurator, qui 35 eum per oleum aliquando curauerat, requisitum, & in palatio suo habuit vsq; ad mortem eius: 36 quem & Antoninus op- time nouerat, lacte Christiano educatus. 37 Sed & Clarissimas feminas: & Clarissimos viros 38 Seuerus sciens huic sectae esse, non modo non læsit, verum & tes- timonio exornauit, & populo furentium eos palam res- tituit. 39 Marcus quoque Aurelius in Germanica expe- ditione Christianorum militum orationib; ad Deum factis, imbres in siti illa impetravit. Quando non geni- culationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulſae? Tunc & populus adclamans Deo deoru, Et qui solus potens, in Iouis nomine Deo nostro testi- monium reddidit. Praeter hæc, Depositu non abnega- mus, Matrimonium nullius adulteramus, Pupillos pie tractamus, Indigentibus refugeramus. Nulli mali pro malo reddimus. Viderint qui lectam mentiuur, quos & ipsi reculamus. Quis denique de nobis alio nomine queritur? Quod aliud negotiu patitur Christianus, nisi suae sectae? 40 quam incertam, quam crudelem, tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tā- ta probitate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro ve- ritate, pro Deo viuo, 41 cremamur, quod nec sacrile- gi, nec 42 hostes publici veri, nec tot maiestatis rei pati solent. 43 Nam & nunc a Praeside Legionis, & a 44 Praeside Mauritaniae vexatur hoc nomen, sed 45 gladio tenus, sicut & a primordio mandatum est animaduerti in huiusmodi. Sed maiora certamina maiora se- quuntur premia. [46] Crudelitas vestra gloria est no- stra. Vide tantum ne hoc ipso, quod talia sustine- mus, ad hoc solum videamur erumpere, vt hoc ipsum probemus, nos hæc non timere, sed vitro vocare. 47 Ari- tianus Antoninus in Asia cum persequeretur infanter, omnes illius ciuitatis Christiani ante tribunalia eius se manu facta obtulerunt: cum ille paucis duci iussis, reli- quis ait, 48 *ὁ δολοί, et βέλτερον θνήσκειτε, κρημνός δ' ἐστὶν ἡ μάχη*. Hoc si placuerit & hic fieri, quid facies de tē- tus millibus hominum, tot viris ac feminis, omnis se- xus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi Quantis ignibus, quantis gladijs opuserit? 49 Quid ip- sa Carthago passura est 50 decimanda a te, cum propin- quos, cum contubernales suos illic vnusquisq; cogno- uerit, cū viderit illic fortasse & tui ordinis viros & ma- tronas, & Principales quasque personas, & amicorum tuorum vel propinquos vel amicos? Parce ergo tibi, si non nobis. Parce Carthagini, si non tibi. 51 Parce Prouinc- ciae quae visa intentione tua obnoxia facta est concussio- nib; & militum & inimicorum suorum cuiusque. Ma- gistrum neminem habemus, nisi Deum solum. Hic an- te te est, nec abscondi potest, sed cui nihil facere possis. Ceterum quos putas tibi magistrōs, homines sunt & i- psi morituri quandoque. 52 Nec tamen deficit hæc sec- ta, quam tunc magis edificari scias, cum cædi videret Quisque enim tantam tolerantiam spectans, vt aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in causa & vbi cognouerit veritatem, & ipse statim se- quitur.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELI IN LIBRVM Ad Scapulam.

AD Scapulam.] Hunc de genere Patricio ex familia Cornelio- rum Scipionum fuisse constat. Anno enim urbi cond. c. cxxiii. & rurſum c. d. llii. P. Cornelius Scipio Scapula pprimus rei gerendae causa cum Appio Claudio Diſſatore, acinde comitorum habenda causa cum Lucio Canullo Diſſatore Maeſſer Equitum creatus Anno v. c. c. d. xxi. primus antequam ſellam currialem ſeſſiſſet Pontifex Maximus iuxta Livium deſignatus anno v. c. c. d. xxi. Conſulatum geſſit cum Plautio Proculo, Lincio & Caſſiodoro reſiſſibus, quibus ſuſſi conſulares conſentium tam Onuperii quam Goltzii.

TEC

CAP. I.

2. Nos quidem neque expaucifimus, &c.] *Caput hoc nihil aliud quam Praefatio est.*
 3. Cum ad factam hanc, &c. pacti venierimus, &c.] *Alludit ad pacta in Baptismo, de quibus latius infra Tom. sequenti, libro de Corporum militis.*
 4. Animas nostras auctoritati.] *Ac sic dicitur, obligati, quemadmodum libro ad Martyres; Ad quos quidem se auctorauerunt: unde sic illic auctoritatem Rhen.] Auctoramentum, & milites auctorati.*
 5. Quae palam non vultis audire.] *Hinc patet, non porrectum hanc librum supplicem, sed missum peritus. Est autem similis locus de delictis inimicorum, cum Apolog. c. 11. tum apud Athenag. orat. pro Christianis.*

CAP. II.

6. Nos vnum Deum colimus, &c.] *Caput hoc inscriptissimum: De Christianorum innocentia: quippe quam hic proponit, ut idem pene verbum, quod in latini, eadem prope verba est Apolog. c. 1. capit. in Argumento nostro supra citato.*
 7. Sed nec religionis est cogere religionem, &c.] *Ne quis forte locum hunc detorqueat ad scilicet licentiam, adnotanda venit Auctoritas sententia carandem libertati proxijs contraria in iis Scorp. p. 7. infra. Ad officium haec eticos compelli, non illi, dignum est. Quia vincenda est, non fraudanda. Neque veronude eam propti, sed scripturis istam confirmat, quibus probat D. Cypr. De exhortat. Mart. c. 1. Quod si idololatris indigenter Deus, ut prope verbum est etiam interfecti, qui sacrificare & scribere idolis suaerunt. Quo loco vide Adnot. nostras n. 27. & latius in Epist. eiusdem 52. ad Antimianum n. 78. Valerianusque tra. Auctor hic intelligendus, quem admodum loquuntur Doctores Scholastic, Anm docent, iudaeos aut Turcos ad postestandam religionem Christianam volentes & abire, illi cogendos non est, consuetudine intrin afferentes, haereticos ad officium debere compelli, & similiter Apollonius ad Iudaeismum aut Mahometismum declinantes, non secus ac, religionis sua desertores. Eadem certe pertinet haec verba Auctoris, ubi supra. Nec putem, in quibusd. discipulis, ad digno Deo quos ab errore superstitionis auulsi, rursus in Aegypum regressos, ad digno a se non patiar abire, quos hinc elegit, ita nec illud expectabit retractationi nobis, ad obsequium volucrit disciplinam quam voluit instituisse, & n. merito velle carum delatam, quam voluit obseruaram, quando frustra instituisse, si obseruati cam non misisset, & frustra obseruari voluisse, si vindicare non misisset. Atqui paulo post, sine legamus: depollant eam ex. & vno Variano, sua depollant eam 2. Vat. perinde est.*
 8. Nuncquam Albinianis, nec Nigriani, vel Cassiani, &c.] *Similiter Apolog. c. 3. Vide Cassii, & Nigri, & Albini. Atqui (quemadmodum adnotauit Rhen. partim ad hunc, partim ad librum de Pallio) hunc patet, & Apolog. c. 10. hunc Tractatum posteriorum esse libro de Alito, cum illic. c. 2. plurimum Augustinum, quorum Clovius Albinus unus fuit, concordia celebratur. Quae postea, Spartiano testis, aduersus Severum Imperatorem rebelle in Gallia victus est die valedicimus Kal. Mart. apud Tiburium, & cadaver ante domum eius propriam iam diu, in Rhodanum fluvium abiecitum est. Non dissimilifato Pelicentius Niger, a Syriacis legionibus, Imperator appellatus contra Severum, tandem apud Cyzicum ab eodem est interemptus. At Avidius Cassius ex familia Cassiorum, qui in C. Iulium conspiciantur. L. Vero Imperatori in sidias struxit, occisus tandem, non habente illo, sed tamen non vetante. Hinc Albinianus, Nigrianius, & Cassianus vocat Tertullianus, defensionum istorum conspicio. Plura ad hanc nota. Auctoris, ne hic prolixior sumus.*
 9. Sed idem ipsi, qui per Genios eorum iurauerant, &c.] *Ex MS. iterum, idem legitur cum vet. exc. pro idem. De iuramento ter per Genios Ca. l. cum, latius Apolog. c. 32. n. 450.*
 10. Tandem enim habuit.] *Hoc colligitur (inquit Rhen.) ex verba illis Apoll. 2. Theof. 2. Qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat. Non aliter autem dicitur Apolog. c. 32. Elk & alia necessitas nobis orandi pro Imperatoribus, eorum pro omni statu Imperii, rebique Romanis, quod vim maximam vniuerso orbis immimentem, ipsam quae clausulam fecit acerbitas horre, odas comminantem Romani Imperii commuere scimus retardari. Et Lactantius l. 7. c. 25. Incolum Roma nihil videtur metendum, ad vero cum caput illud occiderit, & ipse esse experit, quod Sibylla fore auiat, quod dubitit venisse iam finem rebus humanis orbique terrarum: quod miror ab Antonio Raudensi inter errores deridendos adnotatum. Neque enim ipse tam de vrie quam de Romano Imperio loquitur, & dictam scripturam sic interpretatur cum Grecionem, & D. Ambrosii in Comment. tum etiam DD. Hieron. qu. 11. ad Algafiam, & August. 1. 19. li. 2. c. de ciuit. Dei. Legimus autem ex MS. & solo Deo minorem.*
 11. Itaque & sacrificamus pro salute Imperatoris, &c.] *Cum Apolog. cap. 30. non nisi inuocationis & orationis meminerit, hic vero etiam sacrificii pro Imperatoribus: videtur hunc librum (scribitur perhibere fuisse, quam unum in hunc locum contra Missa sacrificium detorqueant. Magdenburgenes ob verba adiuuata: sed quomodo Deus propecepi pura pect, inde colligentes non nisi pro eum sacrificium debere intelligi verum quia ubi vultus iatus colligitur ex eo quod addit: Non enim eget Deus conditor vniuersitatis (seu immensi-*

tatis, ut habent 3. Vat. MS. (odoris aut sanguinis alicuius. Opposit enim precem puram odori aut sanguini, & vero nos Deo non sacrificamus odore aut sanguine, sed precem pura, nam sacrificium non nisi per precem & per inuocationem sacrificatur aut offertur. Verum de hoc latius tum li. sequi de Iudaeis, & lib. 3. aduersus Marcionem, T. 1. ubi similes loci ab illis in calumniam rapiuntur: tum postissimum lib. de Cultu feminae c. 11. ubi verbis dicitur: aut sacrificium offertur (inquit) aut Dei verbum ministratur. & li. de Orat. Tom. 2. qui totam rationem Missae, uti celebrabatur in Africa, continet, in quo ter quaterue nomine sacrificii nominati vtiuntur.

CAP. III.

12. Tamen (sicut supra diximus) doleremus, &c.] *In scripturam hanc capiti dedimus: Quod nulla ciuitas inhunc iadura sit Christiani sanguinis effusionem. Quam ipsam sententiam idem pene verbis prosequitur D. Cypr. ad Demetrianum, ut adnotauit quoque Rhenanus.*
 13. Sub Hilariano Praefide, cum de areis sepulcrarum nostrarum, &c.] *Hilarianus Praefes Africae videtur fuisse vnius praedecessorum Scapulae. De arcis vero sepulcrarum, seu cimiterijs Christianorum, vide Adnot. nostras in D. Cypr. epist. 68. n. 25. Catacylus autem & supra in Apolog. & infra de hab. virg. accipiuntur generatim diluio: & extat libellus de Catacylimo inter. D. August. opera, Tom. 9.*
 14. Ignes, qui super moenia Carthaginis, &c.] *Portentum simile describitur a Iosapho ante excidium Hierosolymitanum, de bello Iudaico l. 7. c. 12. Hinc etiam constat Carthagini habitasse Tertullianum.*
 15. Nam & solille in conuentu Vticensi, &c.] *De Vtica Africae oppido Carthagini vicino vide Adnot. nostras in Concl. Carthaginis sub D. Cypriano, ad sent. 41. Apparet autem (inquit Rhen.) distinetam fuisse in conuentu, infra Hispania. Quam citiorem in conuentu septem diu iam fuisse Plinius auctor est, sicut Baricam in quatuor. Eos idem vocat Iuridicos, quod illic suo quique oppido finitimi disceptarent. Istiusmodi conuentus hodie referuntur apud Christianos oppidum Episcopus insignia, quantum ad causas atinet Ecclesasticas. Igitur conuentum Vticensem accipe pro toto tractu, qui Iurisdictioni Vticensi subiectus erat. Quae Rhenanus interpretatio confirmatur sub verbo Orofij lib. 1. cap. 1. Zeugus prius non vnus conuentus, sed totius Praevinciae nomen fuisse inuenitur, ubi Carthago magna. Vnde patet, Praevinciae Africae, seu Carthaginis, conuentum Vticensem fuisse.*
 16. Politus in suo hypsomate, &c.] *Vitruv. (inquit idem Rhen.) vocauit astrologorum, loquens de Eclipsi quadam solis non ordinaria, sed prodigio. a. Vulgus astrologorum hodie vocat altitudinem & domum. Si autem certi quid ex aliis scriptoribus aut Ephemeridibus habere possit de hoc prodigio, certius liceret indicare de tempore quo scriptus est hic liber.*
 17. Vigelius Saturninus.] *Vaticani res codices, M. Gellius. Ego excogitaueram, quam tamen nolui in textum inducere. Valgius Saturninus quem enim sub Augusto, anno vrbis conditae 741. Coniud Romae fuerit in locum Messiae substitutus. C. Valgius C. F. G. N. Saturninus Rufinus cuius etiam A. Gellius meminit, quoniam aliter aliquis Saturninus ex eadem familia potuerit Carthaginis Praefidem agere, qui primus illic persecutionem mouerit. Certe anno Senecti Caesaris V. l. anno Urb. Cond. 950. Coniud fuit T. Haterius, Saturninus, qui an alius, an idem, ays di. putandum relinquo.*
 18. Claudius Herminianus in Cappadocia, &c.] *Veteres exc. Lucius Hieronymianus 3. Vaticanus, Lucius Geromianus. Sed placet, Herminianus, aut potius, Herminius quod Herminia familia Roma Consulatus fuerit. Vide alicubi haec de re. Franc. Baldus, nam, quippe qui ius ad me litteris meminere scripsisse aliquando de Claudio Hieronymiano, quem locum haeserit reperire non licuit Colligitur autem hunc, iam tum fidei Christianam in Cappadocia viguisse: de quo latius in sequenti aduersus Iudaeos.*
 19. in praetorio.] *Pratorium (inquit Rhenanus) villa est vrbana, qua differt a vrbica, propter elegantiam & nitorem. Suetonius in Cai. Caesare, in ex praetorio huius inquit praetorium, omni ratione posthabita nihil tam esse expetebat, quam quod esset post negaretur. Proinde D. Hieronymus dicitum illud praetorium Diogeni eleganter praetorium vocat, aduersus Iovinianum lib. 2. Quaeque, inquit, se contorqueret in dolo, volubilem lib. habere domum in cubatur, & se cum temporibus immutantem. Frigere enim doli us vertebat in meridie, estate, ad septentrionem, & circueque sol se inclinauerat, Diogeni simul praetorium vertebatur. Porro res ista accidit vrbis: aliqui latere non potuisse. Adidit autem ex cod. Vat. ms. spe, ad illud in spe gaudent.*
 20. Caecilius Capella in illo exitu Byzaceno, &c.] *Caecilius Capella in Fastis Consularibus non reperitur, for. assit fuit de familia C. Caecilij Q. F. N. Metelli Capellanij Consulis, anno vrb. cond. 618. Quisquis tandem fuerit, Praefes fuit Byzantii & Christianorum persecutor in Byzantino citra, id est, excidio (sicut vult, teste Festo) olim excidium vrbis parauit pro exitu. Quod ipse hunc ille in vrbem iam fieri interpretatur: Christiani gaudent, exclamauit. Coniugisse id scribit Hierodotianus, Michael Glycas, & Cassianus, regnante Severo Imperatore post tristem obidionem, eo quod partes fauisset Descentij Nigri, maenit, dirutus, & Iurid. ademptis, deniq. loco ipso vrbis diditioni Perinthiorum assignato. Vade deinceps (inquit Glycas) vrbis obtinuit*

ROGILL
PERA

fuerit à primordio animaduerti in Christianis, saltem in Africa, patet & ex vita B. Cypriani. De voce autem animaduerti promor- te quare, iurecos, ustrata, uide Adnot. nostras in eiusdem Cyp. Epist. 69. n. 25. Quod ipsum patet ex epist. eiusdem. 82. ad Succellum, ubi legitur: Xilum in cernitorio animaduertum ieiatis. qui quam ueni supplicio martyrum passus sit, pater generale esse animaduertio- nis nomen inquit eo loco mihi in mentem quom non uenisset, puta- uispius crucem pro emi supplicio accipendam.

CAP. V.

46. Cruditatis uestra gloria est nostra, &c. Titulum huic po- fterno capiti dedimus: Quod Christianis parcendum uel ob oi- nam multitudinem. Patet autem hoc hic deprecatur Auctor: quod latius fuit profectus Apolog. 6. 44. & 50.

47. Arius Antonius in Asia. Fortassis hic idem fuit, qui à Lamprido Arius Profetus, ab alijs Benerius Profetus appellatur. Con- tra Romanus anno orb. cond. 332. A qui ibi, manu facta, manus pro multitudine accepit: & ibi, paucis duci iussis, duci, pro abduci: a iudicis fuit affert illud auctoritas 12. inquisitione facta de custo- diis, nullit eos duci.

48. Bona, & fere dicitur, & regis & regis. Ad certum sonat hac Latine: O miseris, si capitis perire, praecipua aut regis habetur MS. interm 3. Vatic. legitur. & ueris, quod quom: Jo- nis & edidit, etiam uenerit possit. Rhodano magis placuit à deo, eo quod Prae qua in ieranos (non dico in Asiam, uti ille: neque enim Christianis sibi Zelus insana est) uolgi nimiam multitudinem hoc dicitur. Graec autem dicitur maluit, utpote Graecis Asiatice.

49. Quid ipsa Carthago. Vel hinc pater Carthagini egisse Ter- tullanum, & Scapulam Carthagini fuisse profectum utpote Pro- uincia Carthaginensis, Proconuulens: nam mox sequitur] Patre Carthagini, non tibi Patre Prouincia. De Carthagine porro ui- de lib. de Pall. n. 1.

50. Decimanda à te.] Quid sit decimare, indicat hic uerbis Li- uio 1. ad urb. condita 254. Cetera, inquit, multitudine, forte decimus qui que ad supplicium lectus.

51. Patre Prouincia.] De Prouincia Proconuulati haud dubie loquitur de qua & B. Cyp. epist. 45. Sed quoniam latius diffusa est Prouincia nostra ubi plura prouinciae ex Africa Adnot. nostris n. 7. 52. Nec tamen deficiat hac lecta, & c. Latius id ipsum hoc tra- hant supra c. vlt. Apologetica.

ARGUMENTVM LI- BRI ADVERSVS IVDÆOS PER IACOBVM PAME- lium.

DISPUTATI ONE habita inter Christianum & profectum Iudeum (de se, quantum apparet, in tertia persona sermonem faciens) Tertullianus, quod per concertum obfpectum spectatorum minus plene potuit dilucidari, stylo retractat pu- gnans aduersus Iudaeos solidis rationibus & ex sacre scripturae fundamentis, idque pace Ecclesiae adhi durate ante bellum Bri- tannicum, eo tempore quo Mauri à Romanis obfidebantur.

Primum autem etiam Gentibus gratiam Dei vindicat posse eas ad Dei legem admitti comprobans.

Quippe quum lex primordia: matrix omnium preceptorum Ade & Eue in paradiso data sit, ac legem Moysi scriptam legis naturalis iustitia in Noe & Abraham, qui & sacerdotium in Melchisedech, praesertim.

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTVL. ADVERSVS IVDÆOS LIBER.

ROXIME accidit, disputatio habita est Christiano & profecto Iudaeo. Al- temis uicibus contentioso fure ueterq; diem in uesperam traxerunt. Obfpre- pentibus etiã quibusdã spectantibus singularum, nubilo quodã ueritas ob- umbabatur. Placuit ergo quod per concertũ disputa- tionis minus plene potuit dilucidari, inspicit curiosus, & lectiois stylo quaestiones retractatas terminare. Nã occasio quidem defendendi etiam gentibus sibi diui- nam gratiam, habuit hinc praerogatiua, quod sibi 2 vindicare Dei legem inuenit homo ex gentibus, nec de- profapia Israelitum Iudaeus. Hoc enim fat esse, posse gentes admitti ad Dei legem, ne Israel adhuc superbiat, quod gentes uelut stillicidium situlae, aut pulsus ex area

Et datam quidem Abrahae circumcissionem carnalem ad tem- pus, sed in signum, unde Israel in nouiss. tempore digno creter, quando secundum sua merita in sanctam ciuitatem ingredi pro- hiberetur: nunc uero spiritalem circumcissionem in salutem esse populo obedienti.

Sabbati quoque obseruationem temporalem fuisse Sabbati aeterni figuram: utpote quod neque à predictis Patriarchis ante legem Moysi, neque post eandem ab omnibus perpetuo obserua- tam, exemplis conset Iesu Nane & Math. ab eorum.

Quid? quod etiam ipsa sacrificia terrenarum oblationum A- bel & Cain, in Leuitico conscripta, spiritualium sacrificiorum predicta fuisse, ex Malachia & Psalmis manifestum sit.

Atque adeo ex predictis concludi, legem nouam superuentu- ram: id est, quae quarendum, an expectetur noue legis lator, an uero iam uenerit.

Uenisse autem, primum ex prophetijs demonstrari de regno eius super Gentes, coque aeterno.

Deinde ex temporibus natiuitatis, Ducis Christi, & passio- nis, & exterminij Ierusalem à Daniele predictis.

Quin etiam predictionibus varijs, quibus à Prophetis nuncia- ta est Christi natiuitas.

Item ex iis quae de passione Christi in cruce predicta sunt, & figuris eiusdem.

Rursum ex Iudis Ierusalem predictione, non modo per Dani- elem, sed & per Ezechielem prophetam.

In super & repetitione quorundam scripturae sacrae locorum de Gentium ad Christum conuersione.

Denique praescriptione altarum scripturarum, è quibus iam uenisse conuincitur.

Postremo ex abundantia erroris Iudeorum conuinci, ex se- cundo Christi aduentu in sublimitate post priorem illum in hu- militate: circa quem illi decepti sunt, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorans, in humilitate fuisse uenturum.

Ceterum praeterquam quod libro tertio aduersus Marcionem isflem pene uerbis repetit Tertullianus non nihil fuisse, quae hic contractu tractet, unde eiusdem utrumque Auctoris nemo du- bitare potest; & quod B. Cyp. libris duobus prioribus Testimoni- orum ad Quirinum aduersus Iudaeos, hunc ita sit imitatus li- brum, ut multa deceptis similitur Iulianus Pomerius lib. tri- bus contra Iudaeos. Certe Eusebius in Chronico sententiam Ter- tulliani de Natiuitate Christi ex hoc libro nominatim recenset, & Pomerius in librum suum primum, ac B. Hieronymus bonam 9. capitis partem suo in Danielem Commentario transcripse- runt. Disertis item uerbis scripti huius meminerunt Vincentius Lirinensis, Abbas Trithemius, & Poliriani; locis supra citatis, antequam prelo committeretur à Rhenoano.

Qui & secundam castigationem edidit ex Gorziensi codice additis aliquot scholiorum, quod quum in Britannico e. dice LeLandi non haberetur, à Gelenio non sit recognitus, nondum pristinam faciem receperat. Quare & nobis in eo recurando la- borandum fuit, ad quod su' fido fuerunt MS. Vaticanum unum libri istius, & duo libri tertii aduersus Marcionem exemplaria; item dicitur B. Hieronymi Commentarius, & loci aliquot à La- tinio uerebig, obferri: uti ex nostris Adnotationibus uidere est.

depurentur. Quoniam habemus ipsum, eum ido- neum pollicitorem, & fidelem sponforem qui Abra- hae promiserat, quod in semine eius benedicerentur nationes terrae, & quod ex utero Rebeccae duo popu- li & duae gentes essent procellurae: utique Iudaeorum, id est, Israel: & gentium, id est, poster. Uterque ergo popu- lus & gens est appellatus, ne de nominis appellatione priuilegiũ gratiae sibi quis audeat defendere. Duos aeterni- nim populos & duas gentes procelluras ex unius femi- nae utero Deus destinauit. nec disereuit gratiã in nomi- nis appellatione, sed in partu editione: ut qui prior ef- fet de utero procellurus, minori subiiceretur, id est, pos- teriori.

Sic namq; ad Rebeccam Deus locutus est, dicens: Due gentes in utero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diui- dentur.

E
II.
IV.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.
XI.
XII.
XIII.
XIV.
G
H
Rom. 3.
Ibid. 4. 5.
Gen. 25.
Gen. 25.
Ibid.

ROGILL
PERA